

Савчин О.М.

ОКОЛИЦІ ГЕРОДОВОГО МОРЯ

Частина 1. БАТАГ

ЧАСТИНА 2. РАТНИК

Савчин О.М.

Повість

Історична повість

Ватаг

Через цю темну пащу входили і виходили суворі мешканці печери, через неї вони отримували повітря і світло, з неї виривався назовні дим вогнища, на якому вдень і вночі старанно підтримувався вогонь.

Книга у 2 частинах: «ВАТАГ» та «Ратник» розповідає про захоплюючі пригоди первісних людей з боліт, які утворилися на місці Геродотового /Пінського/ моря, їхні родові відносини, часом драматичні стосунки, мисливські трафунки та перші відкриття і навіть приручення собаки ...

Називалися ці люди тоді будінами. чи вудінами, а тепер їх кличуть волинянами, поліщуками...

Було це дуже давно, коли Полісся ще не називали ні Поліссям, ні Підліссям. Може й називали б, якби знали, що воно так називається.

Це був край безкінечних боліт, непрохідних лісів, повноводних озер і річок з крутими берегами, поцяткованими норами, в яких ховалися "пічкури" і змії. Пологі береги озер густо поросли високим очеретом, а трохи далі, ближче до горизонту, здіймалися, мов високі руді стіни, розмиті рікою обривисті схили глиняних пагорбів, дрімучі ліси покривали береги, колись великого Геродотового моря, яке невідомо чому зникло, перетворившись у величезне болото...

У різні епохи ця земля притягувала своєю таємничістю і загадковістю мандрівників, вчених, письменників. Недарма "батько торії" Геродот, що жив у 485-430 роках до нашої ери, у своїй безсмертній "Історії в дев'яти книгах" із захопленням розповідає про поліський край і його мешканців будінів (вудінів). Геродот передає первісну красу нашої землі, порослої густими лісами і очеретом, здується і величезне озеро, оточене з усіх боків непрохідними трясовинами. Місцевий люд промишляв тут полюванням на бобрів та видр. Древній автор був вражений величезною кількістю білих диких корів, що проживали в лісах. Багато вчених схиляються до думки, що Геродот так назвав безрогих лосів.

Минали віки... Думку Геродота підтримав античний вчений Птоломей. У європейських хроніках збереглися спогади німецького мандрівника Дітмара, якого вразило море серед лісів, що було насичене "злими духами".

Отож, саме у такій чарівній місцині, недалеко, трохи вище від річки, на схилі пагорба, що височів над блакитним плесом озера, шкірілася величезна роззявлена паща, широкої і глибокої печери. Тут, у цій високій й глибокій, величезній норі здавна тулилися предки майбутніх полісян. Через цю темну пащу входили і виходили суворі мешканці печери, через неї вони отримували повітря і світло, з неї виривався назовні дим вогнища, на якому вдень і вночі старанно підтримувався вогонь.

Біля підніжжя чорного отвору лежали величезні камені, мабуть вони служили сходами.

На самому вищому камені сидів високий, сухорлявий із засмаглою зморшкуватою шкірою, старий Немович – син найпершого ватага цього невеличкого племені полісян. Його довге сиве волосся було пов'язане пучком на тімені. Миготливі червоні повіки були червоні від їдкового диму, що вічно наповнює печеру. Тіло старого гартували вітер, дощ, лігня спека і зимова студінь. На темному помережаному зморшками обличчі свігалися блакитні очі. Чорнувату смуглявість рук, ніг, грудей і спини протинали білясті щрами – сліди численних подряпин колючками й сучками, сліди безчислених падінь..

Старий підняв руку і, прикривши долонею очі під густими, навислими бровами, глянув у бік річки і крикнув: - Кряк! - Цей хрипкий крик уривчастий був схожий на крик сполоханий хижого птаха.

“Кряк” означало “птаховол” і стосувалось воно хлопчика, який завис на стрімкому обриві берега річки, ловлячи пташок. Хлопчик отримав таке прізвисько не дарма: бо ж з самого дитинства він відрізнявся надзвичайною спритністю в нічному лові птахів: він захоплював їх сонними в гніздах і берегових печерах і з торжеством приносив у печеру.

Хлопчик обернувся на крик, миттєво схопився з землі і, підбіг до старого, підняв на знак вшанування руки до чола й запитав :

- Чого ти від мене хочеш діду?

- Дитя, – відповів старий, – всі наші ще на світанку пішли в ліс на полювання за білими коровами і широкорогими турами. Вони повернуться тільки до заходу сонця, бо;

- запам'ятай це – дощ змиває сліди тварин, знищує їх запах і забирає клатті шерсті, які вони залишають на гілках і кострубятих стовбурах дерев. Мисливцям доведеться багато потрудитись, перш ніж вони зустрінуть здобич. Отож, до самого вечора ми можемо займатися своїми справами. У нас досить древків для стріл, але мало кам'яних наконечників, хороших різців і ножів: всі вони зточені, зазубрилися, а деякі геть скололися.

- Що ж ти накажеш мені робити, старий Немовиче?

- Разом з братами і зі мною ти підеш вздовж річки . Ми спробуємо застатися великими кременями; вони часто трапляються у підніжжя берегових круч. Сьогодні я відкрию вам таємницю, як їх обтісувати. Уже пора, Крик. Ти виріс, ти сильний, красивий і гідний носити зброю, зроблену власними руками.

- Слухаю і корюся, – відповів Крик, схиляючись перед старим і ледве стримуючи свою радість. Адже мудрий Немович назвав його красивим, великим і сильним, хоча насправді Крик був малий, навіть дуже малий, і дуже худорлявий. Широке округле лице хлопця було покрите рудою засмагою, над чолом стирчали рідкі русяві кучері волосся, жирні, сплутані, засипані попелом і всяким сміттям. Він був не дуже гарний, цей жалюгідний первісний поліський хлопчина. Але в його очах світився живий розум, його рухи були вправні і швидкі.

Нарешті старий вийшов з печери і став спускатися високими кам'яними сходами із спритністю, дивною для його похилого віку. За ним дріботіла ціла орда хлопчаків-дикунів. Всі вони, як і Крик, були трохи прикриті від холоду жалюгідними накидками із коров'ячих шкур. Найстарший з них – Горин. Йому вже минуло п'ятнадцять років. В очікуванні того великого дня, коли мисливці, нарешті, візьмуть його з собою на полювання, він встиг прославитися, як незрівнянний рибалка. Дід навчив його вирізувати з раковин вістря крем'яного осколка смертоносні гарпуни. За допомогою цього саморобного гарпуна з зазубреним кістяним наконечником Горин вражав навіть величезних коропів. За ним йшов Случ. Якби в той час, коли жив Случ, людина вже приручила собаку, про нього неодмінно сказали б: "У нього собачий слух і нюх". Хлопець по аромату дізнавався, де в густому чагарнику дозріли плоди, де показалися з-під землі молоді гриби, з закритими очима розпізнавав він дерева по шелесту їхніх листочків. Дід подав знак, і всі рушили в путь. Горин та Случ гордо ступали попереду, а за ними серйозно і мовчки йшли всі інші. Ці маленькі супутники старого, несли на спині кошики, грубо сплетені з прутиків лози. Одні тримали в руках коротку палицю з важкою головкою, інші – спис з кам'яним наконечником, а треті – щось на зразок кам'яного молота. Вони йшли тихо, ступали легко і нечутно. Недарма старійшини постійно твердили дітям, що їм треба звикнути рухатися безшумно і обережно, щоб на полюванні в лісі не злякати дичини і не потрапити в пазурі диким звірам або не потрапити в засідку злим і підступним людям з сусідніх племен.

А , матері підійшли до виходу з печери і з посмішкою дивилися вслід зграйці своїх дітей. Тут же стояли дві дівчинки, стрункі і високі, – Язвінка і Рудинка. Вони з задрістю дивилися вслід хлопчикам. Тільки один, найменший представник первісного людства залишився в димній печері, він стояв на колінах біля вогнища, де посеред величезної купи попелу і тліючого вугілля слабо потріскував вогник. Це був молодший хлопчик – Полян. Йому було сумно, час від часу він тихо зігхав: страшенно хотілося піти зі старшими. Але він стримував сльози і мужньо виконував свій обов'язок бо ж сьогодні його черга підтримувати вогонь від зорі до ночі. Маленький Полян пишався

цим. Він знав, що вогонь – найбільша коштовність в печері, якщо вогонь погасне, його чекає страшне покарання. Тому, ледве хлопчина помічав, що полум'я блякне і загрожує згаснути, він починав швидко підкидати в багаття гілки смолистого дерева, щосили дмухати щоб знову воскресити вогонь. Скоро він і думати перестав про те, що роблять тепер його брати. Інші турботи пригнічували маленького первісного полісянина: він був голодний, а йому ледве минуло шість років ... Він думав про те, що, якщо старші та батько повернуться сьогодні ввечері з лісу з порожніми руками, то він отримає на вечерю всього-на-всього два-три жалюгідних коржі з папороті, підсмажених на “жаринах”.

Після багатоденних дощів річка клекотіла і ревіла мов величезне хиже чудовисько. Вода ледь вмещалася в берегах... Вербечка хлопців на чолі з дідом добралася до старого дубового гаю. Могутні дуби. Глянеш угору, і здається, що коряве гілля пнеться до самого неба. Немович веде хлопців не навпростець, а краєм галявини, понад самою річкою. На вологій землі, біля самої води старий наткнувся на чорну товсту болотну гадюку, що мабуть полювала на жабенят. Зламати їй спину старий міг вмить, але Немович поволі-поволі відвів руку, якою ледь не торкнувся, готової вжалити, зміїної голівки. Тихенько примовляв, але так, щоб чули хлопці: “Якщо ти не злякаєшся, злякаються тебе” ... Присвистуючи, старий дивився в холодні очка. Потім тихенько прошептав до змії, що не хоче їй зла, і з родом її нічого не ділить. Свистячий шепіт заспокоїв змію. Вона відвела головку вбік і, переливаючись зубчастим ряботинням товстої спини поплазувала у вербові зарості. А хлопці від подиву і страху, роззявивши свої роти, дивилися в слід страшній зміюці...

2

Ще довго подорожні йшли, їжачись на холодному вітру. Дід всю дорогу пошепки і знаками пояснював їм, як розпізнавати їстівні водяні рослини що росли по березі. У зимовий час, коли немає м'яса, їх м'ясистим корінням можна з гріхом навпіл набити голодний шлунок. Він говорив про таке смачне, аж його маленьких подорожніх млоїло бажання крадькома зірвати і проковтнути дикі ягоди і плоди, які якимось дивом вціліли під багатоденними холодними дощами. Але їсти поодиноці суворо заборонялося. Все, що знаходили, мусили приносити в печеру. Діти звикли, що тільки в печері, після огляду старшими, пожива ділилася між усіма. Тому вони пересилували спокусу голоду і опускали в мішки все, що збирали по дорозі. Зміїку знайшов Кряк. Вона спала під каменем, який він перевернув. У Кряка була звичка: куди б він не йшов, перевертати по дорозі всі камені, які були йому під силу.

Але якщо нашій компанії траплялося по дорозі мало їстівного, то великі шматки кременю в безлічі валялися по схилах пагорбів. Коші хлопчаків сильно поважчали. Найменші йшли, зігнувшись під цією ношею. І все-таки вони з усіх сил намагалися приховати свою втому. Діти знали, що старші звикли мовчки переносити страждання і сміятимуться над їх скаргами.

Почав сіяти дощ, вперемішку з снігом. Кряк бадьоро крокував слідом за старим ватагом, мріючи про той час, коли він стане великим і славним мисливцем і носитиме справжню зброю, а не маленьку дитячу палицю. Піт градом котився з нього, й не дивно: він тягнув два величезні крем'яних осколки.

За ним насупившись йшли Горин та Случ; їх розбирала досада. Обидва вони, мов на сміх, нічого не знайшли за всю дорогу. Хоч би рибку якусь зловили. Відшукали всього лише якогось заморенного жука, такого ж голодного, як і вони. Решта брели як попало, зіщулившись і понуривши голови. Так йшли вони довго. Нарешті Немович дав знак зупинитися. Всі вмить скорилися йому.

- Ось там, на березі, під навісом скелі, є хороше сухе містечко для відпочинку, – сказав він.

- Сідайте ... Відкрийте ваші мішки.

Хто ліг, хто сів навпочіпки на пісок. Звісно, краще місце під навісом хлопчики надали своєму старому ватагу. Кряк показав старому все, що знайшлося в мішках, і шанобливо підніс йому маленьку змійку. Бо такий ласий шматок, на його думку, повинен був дістатися найстаршому. Але старий легенько відштовхнув протягнуту руку хлопчика і сказав:

- Це вам! Якщо нема смаженого м'яса, я буду жувати коріння. Я звик до цього, так робили

мої батьки. Подивіться на мої зуби, – ви побачите, що мені часто доводилося їсти сире м'ясо, різні плоди і коріння. За часів моєї молодості прекрасний друг – вогонь, який всі ми повинні почитати, нерідко надовго залишав наші стоянки. Іноді цілими тижнями, а то й місяцями ми перебивалися без вогню, тренували свої щелепи, пережовуючи сиру їжу. Отож беріться за їжу, діти. Пора!

І діти з жадібністю накинулися на жалюгідне частування, яке їм роздав старий. Після цього мізерного обіду, який тільки трохи притамував почуття голоду, старий наказав дітям відпочити.

Вони тісно притулилися одне до одного, щоб краще зігрітися, і відразу заснули важким сном. Тільки один Кряк ні на хвилину не міг зімкнути очей. Скоро з ним будуть звертатися як до дорослого, – ця думка не давала йому заснути. Він лежав нерухомо і крадькома, з глибокою любов'ю і навіть з деяким острахом спостерігав за Немовичем. Адже старий ватаг стільки перебачив на своєму віку. Ого!, скільки таємничих і чудових речей знає.

Старий, повільно пережовуючи корінь, уважно, пильним і досвідченим оком оглядав один за іншим куски кременю, що лежали біля нього. Нарешті він вибрав кремень, округлий і довгий, схожий на огірок, і, притримуючи його ногами, поставив сторч.

Кряк намагався запам'ятати кожен рух старого. Коли кремень був міцно затиснутий в цих природних лещатах, старий узяв обома руками інший камінь, важчий, і кілька разів обережно вдарив ним по закругленій верхівці кременю. Легкі, ледь помітні тріщини павутинкою пробігли вздовж усього кременю. Потім старий акуратно приклав цей грубий молот до оббитої верхівки і навалився на нього всім своїм тілом з такою силою, що жили здулися на його чолі, при цьому він злегка повертав верхній камінь, від боків кременю відлігали довгі осколки різної ширини, схожі на довгасті півмісяці, з одного краю товсті і шорсткі, з іншого – тонкі і гострі. Вони падали і розсипалися по піску, немов пелюстки великої зів'ялої квітки. Дід передихнув трохи, потім вибрав один з найбільших осколків і почав оббивати його легкими частими ударами, надаючи йому форму наконечника для списа. Хлопці, що проснулися від цокання каміння, мимоволі скрикнули від подиву і захоплення: вони власними очима побачили, як виготовляють ножі та наконечники для списів і стріл...

3

Діти без перешкоди повернулися додому до настання ночі. Рідна печера, жалюгідна і димна, здалася дітям затишним житлом. Кругом піднімалися міцні кам'яні стіни, а яскравий вогонь ніжно пестив і зігрівав їх. Вогонь – найкращий друг людини: він перемагає холод, він відлякує диких звірів. Але є один ворог, проти якого безсилий навіть вогонь. Цей вічний ворог завжди підстерігає людину і несе їй погибель, варто тільки перестати з ним боротися, ім'я йому – голод.

Минуло чотири довгі дні з тих пір, як діти повернулися в печеру, а мисливці все ще не повернулися. Чи заблукали вони у лісі? А може полювання не вдалося і вони марно нишпорять досі по лісу? Хоч-що могло трапитися... Ніхто не знав що...

Але Немович, матері, і діти звикли до таких довгих розлучень. Вони знали – мисливці спритні, сильні і зовсім не турбувалися про них.

Однак запаси пров'її вичерпались. Невеликий шматок протухлої корови - залишок від минулого полювання – з'їли ще в перші дні. У печері не залишалося ні шматочка м'яса, доводилося братися за свіжі шкури, відкладені для одягу. Маленькими плоскими кременями з майстерно зазубреними гострими краями жінки зіскоблили шерсть і відокремили жилки з важких шкур. Потім вони розрізали шкіри на невеликі шматки. Ці ще вкриті плямами крові шматки замочили у воді і варили їх до тих пір, поки вони не перетворилися на густу клейку масу. Кілька напівзгнилих коренів, від перемоклої землі, були з'їдені.

Горин приніс якусь огидну рибу. Це було все, що йому вдалося зловити після довгих і тяжких зусиль. Її негайно ж розділили і тут же з'їли: риба була невелика, а голодних ротів багато. Кожному дісталось по крихітному шматочку...

Немович, бажаючи хоч чим-небудь зайняти змучених голодом мешканців печери, вирішив роздати всім якусь роботу. Случу було доручено зібрати всі кістки і перетовкти їх на камені. Він озброївся кам'яним молотом і почав товкти чорні обсмажені кістки.

Дівчата – Язвінка і Рудинка, що стійко, без скарг і стогонів переносили голод, отримали наказ зашити рвані хутра – запасний одяг роду. Вони так захопилися цією важкою роботою, що забули на час болісний голод. Інші діти, за порадами старого і під його наглядом, лагодили зброю, навіть із самих дрібних кременів старий навчав виготовляти наконечники для стріл...

Поляна, незважаючи на сувору погоду, послали за жолудями. Він не гірше Кряка лазив по деревах. Втім, час від часу Случ- виходив поглянути, де братик і що з ним.

День наближався до кінця, і ніхто вже не сподівався побачити сьогодні мисливців. Поступово всіма опанувало тупий, похмурий відчай. Щоб якимось

підбадьорити голодних мешканців печери, Немович наказав всім йти в ліс, на вершину пагорба, і, поки ще не настала ніч, пошукати якої поживи. Жінки взяли зброю, діти захопили палиці, і всі пішли. Лише Кряк залишився біля багаття. Він повинен був до самого вечора підтримувати вогонь на вогнищі і чекати повернення маленького Поляна.

Досить довго Кряк сидів навпочіпки перед вогнищем, старанно підтримуючи вогонь і займаючись ловом огидних комах, що бігали по його тілу. Раптом біля входу в печеру, всипаного дрібними каменями і черепашиками, почулися легкі і швидкі кроки. Кряк повернув голову і побачив захеканого Поляна. Очі хлопчика сяяли від радості: він тягнув за хвіст великого сірого щура.

- Подивися, це я його вбив, – кричав Полян, – я сам!

Кряк, я буду мисливцем!

- Швидше, швидше! Йди за мною! Бігом! Їх ще багато там, нагорі. Мені одному їх не подолати, але якщо ми підемо всі разом, ми їх переловимо і нарешті наїмося досхочу сьогодні ввечері. Ну, йдемо!

- Швидше! - вигукнув він. - В дорогу!

Принести в печеру багато їжі та ще в такий голодний день! – промайнуло в голові хлопця. Кряк схопив важку палицю і кинувся слідом за братом. Аж раптом він згадав про вогонь і зупинився в нерішучості.

- А вогонь? - вигукнув . - Дивись, він тільки що весело потріскував, а тепер вже згасає. Адже весь час в нього треба підкидати гілки.

- Ну, то кидай багато, – порадив хлопчик. - Ми не довго будемо полювати. Він не встигне погаснути.

Кряк вагався. Напитися теплої крові було дуже заманливо - голод так жорстоко мучив його. Голодний хлопець стояв і роздумував. Мабуть, Полян правду каже: якщо підкинути побільше гілок, вогонь, напевно, не згасне. А вони скоро повернуться і принесуть багато їжі. ...

Хлопець більше не вагався. Він підкинув трохи дров у вогонь і в два-три стрибки наздогнав Поляна. Хлопчики скоро дісталися до галявини. Це місце легко було впізнати по трьох скрючених соснах. Вони давним-давно засохли, але все ще стояли, простягаючи, немов гігантські кістляві руки, свої голі гілки. Тут, хлопчики побачили, що папороть і висока жовта трава біля коріння дерев сильно гойдаються. Це здавалося дивним, бо віпер зовсім стих.

- Ось вони! - Прошепотів Полян, це вони колишуть траву. Нападемо на них! Брати кинулися вперед з піднятими палицями і в кілька стрибків опинилися серед тварин, які безшумно рухалися в траві. Хлопчики стали наносити удари направо і наліво, намагаючись перебити якомога більше звіряток. Знемагаючи від втоми, ледве ворущаючи руками, брати на хвилину призупинили свою полювання. Озирнулися і прислухалися. З усіх боків до них долинали вереск, завивання. Всюди, наскільки вистачало очей, трава коливалася. Замість сотень кругом були вже десятки тисяч звірків. І тут хлопці зрозуміли, що вони потрапили в саму середину величезного полчища щурів що переселяються .

Хлопчаки надто пізно зрозуміли, як необережно вони поступили... Кинувшись стрімголов у зграю переселяються щурів. З усіх боків їх оточували незліченні полчища гризунів . Даремно брати знову взяли за зброю: на зміну вбитим щурам негайно з'являлися десятки свіжих. Задні ряди напірали на передні, і вся маса продовжувала нестися вперед, немов жива і грізна лавина. Ще трохи – і вони нападуть. Брати з переляку кинулися бігти. А звірята рухалися суцільним потоком, ноги хлопчиків ковзали по маленьких тілах. Хлопці зупинилися. Впасти – це померти, і померти страшною смертю. Тисячі щурів накинуться на них, задушать і розірвуть їх -переконані були діти. І в цю хвилину Крек глянув на мертві сосни, поблизу яких вони стояли. Вмить ока маленькі мисливці, видряпалися по стовбуру. Вмостилися на самих високих сучках і, все ще тремтячи від страху, озирнулися навколо. Далеко-далеко, куди тільки досягав погляд, земля сховалася під суцільним покривом сірих щурів...

Наступала ніч...

4

Вже сутеніло, коли поблизу печери зустріли мисливців, які розповіли про свої мандри по лісах. Скаржились що принесли лише частину туші бичка і половину лося. Це було все, що їм вдалося здобути. Дичини стало набагато менше: бо вже дуже багато ганялися за нею мисливців сусідніх племен. З такими мисливцями на чолі з ватагом Чудлем, зустрілися мешканці печери і навіть вступили в бій. Але противників було менше, то й вони втекли після першої ж сутички. Добре, що ніхто з жителів печери не загинув...

Настала темінь, коли вони підійшли до печери. Зазвичай ще здалеку вони помічали червонуваті відблиски полум'я, що опромінювали привітним світлом вхід в їх підземне житло. Але на цей раз вхід був занурений у глибокий морок... Один з мисливців взяв кістяний свисток, що висів у нього на шиї, і пронизливо свиснув. Але ніхто не відгукнувся.

- Ой, – прошепотів Немович, і суворе серце його здригнулося,

-Значить, Крек помер. Напевно, на хлопчиків напали сусіди. І вони вбиті Чудлем, або взяті в полон...

Спочатку мисливці лише здивувалися і стривожилися, помітивши відсутність червоних відблисків біля входу в печеру. І тільки тепер бідолахи ясно уявили собі, які страшні нещастя обіцяє їм втрата вогню.

Невелика біда, якщо діти загинули, – адже користі від них мало, а годувати їх все-таки треба. Але, якщо згас вогонь – вогонь-втішитель, що так весело потріскував на вогнищі ..., якщо вогонь помер, вони теж помруть...

Мисливці навпомацки обнишпорили житло, перебирали вугілля вогнища, з надією пересіваючи золу. У середині купа попелу була ще теплою ... Даремно Горин, який кинувся на золу ниць, дув з усієї сили, намагаючись розпалити теплувате вугілля, – жодна іскорка не спалахнула. Вогонь згас, погас назавжди, а Кряк і Полян зникли!

Коли пройшов перший вибух горя, змучені люди забулися важким сном. Але й уві сні вони стогнали і здригалися.

Всю ніч Немович просидів біля холодного вогнища.

-Як відродити вогонь, як повернути його в печеру? Він був старий, його пам'ять ослабла і не могла підказати йому, як шукати порятунку від мороку і холоду, що запанував відтепер в печері... Але він мусив знайти вихід з цього смертельного становища і він його обов'язково знайде. Інакше холодна й голодна смерть забере дітей а потім наступить кінець і всьому племені...

5

А, на дереві, коли сірий світанок повільно розігнав темряву, що вкри-вала землю, Кряк відкрив очі і побачив голу землю. Весь видимий простір, аж до темного узлісся, здавався пусткою. Земля була зовсім голою, ніде нібилинки. Щури зникли, а з ними зникла і небезпека.

- Ось де ви, вовчі діти! ... – почувся раптом зовсім близько хриплий голос Немовича.

- Злазьте! Вас чекають! Ходімо!...Через вас помер вогонь

Тільки зараз хлопчикам дійшло, в яку смертельну халепу вони втрапили.

- Зглянься над нами, діду ... - благали діти.

- Полян не винен, ! - Гаряче заступався за брата Кряк.

Але старий, не слухаючи його, продовжував – на цей раз із сумом у голосі:

- Твоя вина занадто велика. Вогонь, великий друг наш вогонь, погас! І ти винен в цьому. Вперед!

Нешасним дітям від туги й страху стало жарко, але коли вони увійшли в печеру, жахливий холод, який змінив колишнє тепло, відразу пройняв їх. Всі були в зборі, але в печері панувала повна тиша... Хлопчики чекали почути страшні прокльони. Вони приготувалися стійко перенести їх, а замість того ... Цей безмовний відчай дорослих був жахливіший найзапекліших прокльонів.

На полюванні

Навколо згаслого вогнища вгадували тіні старших. Час від часу вони шанобливо торкалися до золи, мов до рідного тіла, у смерть якого не хочеться вірити. Волосся у них, зазвичай зв'язане в пучок на маківці, було тепер розпущене і падало в безладді на плечі в знак глибокої печалі.

- Ось діти, – глухо промовив Немович.

Стримані ридання почулися серед жінок.

- Хай говорять, ми слухаємо, – пробурмотів хтось з сидячих.

Кряк розповів все, що з ними трапилося, чому вони не могли вчасно повернутися в печеру. Він пробував розчулити старших одноплемінників.

- Ми сподівалися роздобути багато їжі для всіх, – задихаючись, закінчив хлопчик свою розповідь,

– і тільки тому я покинув печеру. Йдучи, я подбав про те, щоб вогонь не згас...

- Вогонь помер ... - Пробурчав дід. - І винний мусить понести кару!

Старший мисливець встав, підійшов до дітей, схопив їх за руки і голосно крикнув:

- Старійшини кажуть: вогонь помер. Халамидники повинні теж померти. На коліна! А вам, батьки, матері та діти, нехай буде їх доля уроком...

Ідїть геть, поки старійшини будуть думати! – грубо кинув дітям.

Старійшини довго радилися. Нарешті Немович вийшов з печери і попрямував до дітей. Його зморшквате обличчя було похмуре.

Старий сказав:

- Я придумав як добути вогонь... Плем'я потрудилося і він знову горить. Полян може повернутися в печеру. Його прощають, він ще малий.

- Тобі Кряку дароване життя. Але рід виніс такий вирок; хто хоч одного разу зрадив своєму обов'язку, той і пізніше може знову не дотриматись його. Ніхто не буде більше довіряти тобі. Ти повинен піти. Отож іди.

- Жахливо! - вигукнув менший Случ.

- Мовчи – різко кинув дід – старійшини вирішили: Кряку дадуть зброю, одяг та їжу. Сьогодні ж до заходу сонця він піде звідси назавжди. Ну, забирайся!

- Діду мій! - вигукнув Кряк. - Невже я не побачу тебе більше? Ніколи не побачу?

- Ніколи, сину, ніколи!... Але не забувай моїх уроків і порад. Я зробив все, щоб з тебе вийшов спритний і відважний мисливець. Ти повинен мужньо зустріти горе. Не плач! Перенось нещастя хоробро. Чоловік не повинен плакати. Прощай і прости!..

Кряк впав на коліна і шанобливо схилився перед Немовичем. І коли він підвів голову, старого вже не було...

б

Плем'я ватага Немовича не шлюбилось всередині свого роду. На таку легковажність одноплемінники не погоджувались ні в якому разі. За свавільне одруження з роду виганяли, робили ізгоєм. А ізгой, то вигнанець, як викинута з гнізда пташка, як трава подорожник, хоч і корисна, їй ні від негоди, ні від спеки не схватись, кожна нога топче.

Так повелося з самого початку у древлян. Молоді йшли і силою крали дівчат з сусідніх племен. А щоб дівчата не повтікали, щоб їх не відбили родичі, немовичани заходили

далеко, по вовчому, бо ж свій вовк улітку поблизу своєї барлоги ніколи не буде брати худобину. Звідси й мабуть пішло слово “невіста”; невість, без вісті, не відає і тому подібне...

Невісток зустрічали всім родом, усі старі й малі – і подивитись цікаво, і честь треба віддати. За “шлюбним” обідом їли багато. Діти більшенькі крутилися біля вогнища. Малі – канючили лакомку реберну кісточку з зайця чи смажену ногу з якоїсь пташини...

Немовичани вміли довго обходитися і води. Мисливці, йдучи з дому на чотири, на п’ять днів, не брали з собою ні шматка, бо на полюванні не повинно бути нічого зайвого. Лінуючись відрубати “кусок” м’яса від здобиччі і спекти його, лягали спати на голу землю з порожнім животом. Зате під час “шлюбного” обіду наїдалися досита...

Їли багато, смачно. М’ясо звірини і птиці, солодкі корені і наземні плоди. Дітей намагалися кормити ще ліпше. Бо після довгої сніжної западної зими, навесні малі діти вмирили, як осінні мухи. Перші два літа виживало дуже мало дітей. Зате ті, що залишалися були здорові мов дуби...

Після нічного морозцю на калюжках під дзвінким льодом, мов кришталю, застоялися білі бульбашки. Голі гілки покрилися ожеледицею. В крижаних прибережних намерзах ліниво текла чорна вода холодної річки. В темно-зелених сутінках на сторожі в студеній воді висіли велетні-соми та гігантські щуки, оброслі мохом, сиві од давнини.

Вранці плем’я знову спішило на полювання до болота. До осені вкрившись молодим очеретом вдвічі вищим за самого більшого мисливця, воно майже висихає. Такі місця дуже полюбують кабани – сікачі, бо є харч-солодке коріння очерету, є й зручні укромні і затишні лігвиська. Старий Немович запримітив, що вранці вепри йдуть з болота, ввечері повертаються назад.

Цього разу на полювання вперше, на рівні зі старшими мисливцями, пішли Горин із Случем... Вони позаймали місця за двадцять кроків один від одного в густому очереті, біля кабанячих стежок, перевірили, чи не поміпить їх вепр, хоч оченята в нього маленькі, а бачить добре і чує ще краще. Хлопці з науки свого діда Немовича добре засвоїли, кого колоти рогатиною і добивати кам’яною булавою: самця-сікача чи підсвинка з ніжним м’ясом. Бо ж, чим більший кабан, то грубіше сало і товще м’ясо. Чия здобич більша, тому й слава...

Горин затаївшись, спостерігав, як вітерець шурхотить сухим листям на мертвих, пустих стеблах очерету. Пурхнувши, краснобока пташка повисла на стеблі, гойдається. Внизу

приморозок, нагорі тепло, а волохаті в'їнички кишать живим пташиним наїдком. Розумна від природи пташка, знає, як багато поживи міститься в міплицях очерету...

Горину вділили рогатину, що підходила для дебелого мисливця з добрячою силою. Ясенове держално завтовшки в руку дорослого чоловіка, насадка довжиною у три долоні, кам'яне вістря трьох-гранне. завтовшки у два пальці. Чи на кабана, чи на бика, чи на ведмедя – на всіх згодиться. На всяк випадок був запасний спис, якого хлопець змайстрував власноручно.

Сонце підбилося до полудня. Потепліло.

І тут Горин почув Шурхіт, тріск очерету. Зачавкали гострі ратиці в розм'якшому від сонця болоті. Похрюкування й хекання ближче й ближче. Вузько стежкою до хлопця брело мисливське щастя, до нього сунувся ярий вепр-сікач.

Насторожився, піднатужився молодий недосвідчений мисливець. Приціпився і вдарив вепра рогатиною. І тут гадай- не гадай чому так сталося, не витримало держално рогатини. Видно хлопець вдарив у лопатку і влучив у кістку. Не так пішло лезо, не ребром по ходу звіра, а пластом. Кремін'я вперся в кістку, сікач розвернувся. Коли б наконечник увійшов правильно, звір сам собі розпорив би весь бік, а так камінь-ний ребристий наконечник застряг у кістці і держално лопнуло від страшної сили, а насадку висмикнуло з рани.

Горин встиг схопити списа, але розвернути його не встиг. Сікач першого вдару завдав в ноги. Хлопець перекинувся на спину. Вепр пройшовся по тілу, риючи у ньому кривавими іклами, вириваючи ребра, мов плуг коріння з гиняної засохлої землі. Неможливо було впізнати Горина...

Збіглися одноплемінники. Моторошно було дивитися на розірване молоде тіло. Ходили довкола, оглядали, питалися у Случа, як сталася біда... Однак нічого не міг повідати брат полеглого, бо прибіг тоді, коли Горин лежав у багнюці, а від кабана залишився тільки кривавий слід.

Завмерли на мить, шоковані побаченим мисливці, віддаючи останню шану Горину...

Стрепенувся, мов від важкого сну і, по кров'яній стежці, яку щедро покropив кабан, Случ широкими кроками поспішив брати з убивці викуп смертю.

В сікача кривава рана горіла, серце лютувало. Йому мало одної людини, він не втік, не забився в очерет... , затаївся і чекав на ще одну двоногу жертву. І через якусь мить,

скоріше вчув, ніж вгледів таку ненависну йому людину – Случа. Налаштувався, трохи напружився, щетина стала сторчма, звів загривок, а задні ноги підвів під черево, приготувавшись нанести цій ненависній людині смертельний удар знизу вгору, в пах...

В голові юного мисливця блискавкою промайнули уроки старого Немовича. Спрямувавши свою рогатину, Случ вдарив назустріч цій горі з м'яса і злості. Рогатина з хрускотом зайшла в звіра. Лівою рукою щосили добавив молотом поміж вуха. Закляк на мить звір, потім подався назад, щоб вирватися з під рогатини і повторити свою останню атаку. Однак Случ добре це розумів і зібравши всі свої молоді сили, не випустив конаючого сікача. Здригання й судороги струснули могутню тушу, стали каламутними очі, з ніздрів пішла кров... Наситилася помстою відплати Случева душа.

Честь послала брата на поєдинок з вбивцею одноплемінника. Але не було в нього до звіра зла й зневаги, адже тварюка захищала своє жит-тя, не вона перша напала....

Вепр- боєць від природи. Случ теж воїн. Хіба ж не боєць захистив своє місце в роду.

Останки Горина закутали в шкіри і спалили. На страві-поминках з'їли вепра-вбивцю. Нового пагорба-могили не насипали, бо не зумів ще заробити пошани нещасний юнак.

Зібрали родичі його рештки кісток й похоронили поряд з пащею – входом у печеру, щоб не вешталася душа десь по чужих непрохідних хащах лісових боліт...

7

Наближався вечір. Низькі чорні хмари заволокли небо. Часом накрапав дрібний дощ. Холодний вітер, що лютував весь день, стих, і повна тиша запанувала в лісі. Жоден листок, жодна гілочка не ворушилися на кронах гігантських дубів і сосен. Тільки зрідка важка крапля зривалася з верхівки дерева і з дзвоном розбивалася об нижню гілку або м'яко падала на порослу мохом землю. Внизу, між могутніми стовбурами, було майже темно, і тільки звичний погляд мисливця міг би розрізнити якусь маленьку фігурку, що нечутно пробиралася по зеленому моху серед неозорої лісової колони.

Це був Кряк, нещасний вигнанець з рідної печери. Случ провів його, як йому було наказано, до узлісся великого лісу. Прощаючись брат передав йому останні настанови Немовича: йти тільки при світлі дня, прямуючи в бік полуденного сонця, і на ніч неодмінно забиратися на дерево – так найбезпечніше. Але кмітливий Кряк, улюбленець старого Немовича, пильно замічав все, що відбувалося навколо нього, і, як усі дикуни, умів безпомилково визначати напрям. Він аніпрохи не боявся заблукати в лісі, його бентежило зовсім інше. Багато небезпек таїть ліс, а що може зробити він один, хоч би

який хоробрий і спритний він не був? Навряд чи йому вдасться дістатися до одного з тих племен, до яких він прямує, щоб просити у них притулку. Він йшов в густій темряві, дивлячись в похмуру далечінь і чуйно прислухаючись до кожного шереху, кожного звуку, зрідка порушував лісову безмовність. То несподівано і голосно крикне якась птиця, влаштовуючись на нічліг, то заверещить дрібний звірок, потрапивши в пазурі хижака, то, нарешті, з шумом впаде на землю шишка з могутньою сосни. І всякий раз серце Кряка заходилося, він здригався, зупинявся і довго прислухався. Але знову в лісі наступала глибока тиша, і хлопчик знову йшов і йшов

вперед. На плечах він ніс невеликий запас провізії, а в руках міцно стискав важезну сокиру з гострим кам'яним лезом. На шкіряній мотузці, що обвивала пояс, теліпалися кілька крем'яних ножів.

Коли зовсім стемніло, Кряк зупинився біля густої, розлогої і величезної величезної ялини. Пора було влаштовуватися на нічліг. Недарма він отримав прізвисько <руйнівника гнізд>: через хвилину він був уже на вершині дерева. Він влаштувався зручніше серед гілок, дістав з засушеного коров'ячого кендюха їжу і закусив.

Жуючи, голосно зігхав, згадуючи свого найменшого братика Поляна; той зараз мабуть спить у печері біля матері ... Але втома взяла своє, і Крек заснув. Та недовго спав хлопець, йому було дуже холодно. Потроху дрімота почала долати його. Тоді він спустився нижче, і, вгніздився у розвилці могутніх гілок, скоро заснув ...

- Карр, Карр, – надривався величезний ворон, гойдаючись на гілці неподалік від Кряка. - Карр, Карр!

Вигнанець злякано розплющив очі і не відразу збагнув, де він знаходиться. Було зовсім видно. Важкі хмари, як і раніше заволокли все небо. Крек з досади голосно гукнув. Він зовсім забув про перше правило всякого мисливця – зберігати в лісі глибоке мовчання. Йому в відповіді три далеких вигуки. Здивований Кряк відчув, як у нього закалатало серце. Але, подумав, що в лісі буває відлуння, він тільки засміявся над своєю помилкою.

Але ось знову до нього долинули вигуки на три голоси, на цей раз, як йому здалося, голоси лунали ближче. Це вже не могло бути відлуння. Це кричали люди. І справді, через кілька миттєвостей в частіше почувся тріск сухих гілок під вагою ступнів, розсуваються гілки, і двоє озброєних маленьких дикунів опинилися перед Крякою.

- Брате! .. - Закричали вони. - Ось ми й прийшли!

Приголомшений Кряк, тремтячи від радості і подиву, захилинаючись прошепотів

-Случ!, Полян!

- Так, брате! Тепер ми тебе більше не покинемо. Наш дід Немович дозволив нам йти з ним і розшукати тебе.

-Дід? Немович?.. - розгублено повторив Кряк.

- Так, так,твій дід – раптово почувся такий знайомий і рідний голос.

Кряк швидко обернувся і побачив у двох кроках від себе найріднішого Немовича з величезною вовчою шкурою на плечах. Він одягав її тільки тоді, коли збирався в далеку подорож. Дід був у повному озброєнні, а обличчя його було знову розмальовано білими смугами, зробленимиглиною, як і належить ватагу племені. У руках старий тримав свій жезл з різьбленого рогу поліського тура.

Впав Кряк , як тоді коли його виганяли, на коліна.

-Немовиче!, діду і вчителю ти мій рідний! – промовив він. - Ти не покинув мене!?

... Дякую тобі! Ніколи більше , ніколи не підведу я тебе!

-Загинув твій брат, а мій внук Горин. Не міг я втратити ще одного свого внука – тебе Кряк. Бо ж навіщо мені тоді жити? Отож, я назавжди покинув печеру з двома твоїми хоробрими і відданими тобі братами –Случем і Полянном, – вони дуже прохали мене взяти їх з собою...

Після того, як Кряк розповів про нічні жахи і холодний й голодний сон на дереві, всі взялися за їжу.

- Сьогодні ввечері, – сказав йому старий, – тобі не доведеться, як птаху, забиратися на гілку зі страху перед дикими звірами. На вечерю у нас буде смажене м'ясо. Я з печері забрав з собою два «вогняні кремінці»... У ту страшну годину, коли через тебе помер вогонь, я всю ніч думав, як вибратися з того пекельного становища .. У руках нервово перебирав камінці . Нічого не виходило і, я спересердя вдарив одним об інший камінчик і... в повній непроглядній темноті появилася маленька блискавка... Невдовзі запалав вогник..

Тепер у печері вогонь ніколи згасне. А ми кожен вечір будемо запалювати вогонь і по черзі будемо спати на землі під його надійною охороною...

Після доброго сніданку старий брати на чолі із старим ватагом Немовичем рушили в дорогу, в далекий, незнаний світ...

8

Дні чередою минали один за одним. То похмурі і дощові, то ясні і світлі від падаючого снігу, але сонце все рідше визирало з-за густих холодних хмар. Немович з онуками продиралися через болота й лісові хащі. Вони йшли туди, де сонце лягає на спочинок. Жоден день не проходив без того, щоб хлопці не навчилися чогось корисного від свого діда. Вони навчилися розпізнавати крики, спів, свист, гарчання, -коротко кажучи, всі голоси поліської землі і живих істот, що її населяли. Природа була для них чудовою школою, а строгими вчителями – нужда і незгоди. А дід спішив передати хлопцям, чим побільше свого досвіду. Онуки дізнавалися різні хитрощі і прийоми, які застосовуються на полюванні за різними тваринами, навчив ставити пастки, обережно обходити звіра, вгадувати, в який бік кинеться перелякане тварина.

Подорож затягувалася, а погода портилася, ставало холодніше холодніше. Насувалася найгірша для первісної людини пора року – зима... Старий Немович не раз подумовував про те, що було б доцільніше почекати настання більш теплих днів у якому-небудь більш-менш підходящому житлі. Але де знайти його? Побудувати прихисток з гілок, обкласти її товстим шаром землі? Але ж такий курінь не зможе захистити їх від лютих зимових вітрів – хурделиць. І дід незважаючи на сувору погоду, все ще продовжував вести своє малесеньке плем'я вперед, намагаючись віднайти бодай якийсь надійний притулок на зиму.

Якось одного разу вони спробували влаштуватися на нічліг у великій ямі, в лісі, в занедбаному давно покинутому вовчому лігвищі. Тієї ж ніч пустився холодний льодяний дощ з мокрим снігом і затопив цей тимчасовий людський барліг...

Ще довго Немович бродив по хащі в пошуках зимового пристановища. І от одного разу наші подорожні переслідували сарну. Пробігаючи повз невисокий пагорб, який був густо зарослий деревами, Случ закрив, що південний схил його круто обривається. У обриві зяяла чимала чорна діра, наполовину прикрита кучерявими рослинами, а внизу за декілька метрів в промерзлих берегах повільно текла поліська річечка... Біля входу у печеру була чимала купа злежалого сміття кілька обуглених, напівзгнилих корчів.

-Видно, тут колись жили люди, – подумав Случ. Ось, потрібний нам прихисток. І зараз же додав: – Тут ми знайдемо захист від негоди, цього клятого льодяного вітру з дощем...

Він обійшов пагорб, щоб переконатися, чи немає де-небудь іншого входу до таємничого підземелля. Переконався, що темний отвір під урвищем, заснований павутинням з віток лози, був єдиним входом в печеру... Тим часом старий і хлопчики почали вже непокоїтися за Случа.

Коли юнак підтанцювуючи з переможним кличем підбіг до своїх друзів: він був розпашілий і веселий, незважаючи на пронизливий, вже майже зимовий вітер, старий і діти дивилися на нього з подивом:

- Що сталося, сину? - запитав дід.

- Там людське, мабуть покинуте житло! ... людське !... – скоромовкою випалив Случ.

- Людське!, Де? – вигукували Полян з Кряком і весь час перебивали оповідача вигуками. Ця звістка вразила всіх.

- Вставайте, – наказав ватаг Немович. - Беріть зброю, бо ж, не знаємо, що там чекає нас. Мирні шукачі відразу перетворилися на воїнів і в бойовому порядку рушили до печери. Кряк захопив із собою довгу палаючу головешку, – так наказав йому дід. Вони підійшли до входу в похмурі підземелля. Кряк з факелом поліз туди перший. Вліз в неї, поклав головешку, роздув вогонь і, підкинувши у вогонь сухої трави та гілок, став на порозі, чекаючи, чи не з'явиться бува який-небудь ворог. Але всередині все було тихо, і, коли дим розсіявся, всі забилися в печеру.

Печера була занизька, зате достатньо суха і простора. Маленький струмочок, вибиваючись з розколини в глибині печери, протікав уздовж стіни. Біля входу виднілися сліди вогнища. Склепіння і стіни були закопчені. Стало зрозуміло, тут ще не зовсім давно жило якесь невеличке плем'я. Немович прискіпливо оглянув печеру, і вона здалася йому підходящим притулком від негоди і від диких звірів. Було вирішено провести тут залишок зими... Цю ніч мисливці спали вже в затишному пристановищі. У першу ніч почесний обов'язок вартувати і слідкувати за вогнем випала Кряку...

10

Зима пройшла швидше, ніж очікували мисливці. Жорстокі морози скоро змінилися відлигою і дощами. У морозні дні полювання на сарнів була більш вдале, бо ці тварини відшукували під снігом собі корм. Як ми пам'ятаємо, поблизу житла нашого маленького племені вигнаних мисливців, протікала тиха, заросла очеретом річка. Коли настали теплі дні, наші мисливці почали бити по берегах річки кабанів, болотних птахів, Одні звірі були величезні, інші трохи більші від зайців. Всі ці звірі і звірята шниряли по болоту, плавали, пірнали, відшукуючи рибу або коріння водяних рослин.

Одного разу, сидячі на березі річки, Немович зробив дуже важливе відкриття. Поблизу річки лежали повалені дерева. Вони були такі великі, що у малого племені не вистачало сили підтягти їх до печери. Старий намагався розколоти їх великою кам'яною сокирою, але з цього нічого не вийшло. Кам'яна сокира тільки ковзала по твердому висохлому дереву. Так вони і залишилися лежати на березі, біля самої води. З під однієї з колод стирчав дрючок, підходящий для списа чи рогатини. Старий спробував його витягти, однак дерево ворухнулося, але палицю не відпустило. Коли на допомогу прийшли хлопці і всі разом натиснули на дрючок, колода покотилася і впала у річку, бо ж берег досить круто спускався до річки. Сухий і міцний стовбур, тихо гойдаючись, поплив за течією. Хлопці кинулися за ним навздогін. Случ скочив на стовбур і поплив.... Крик і Полян не довго думаючи, вирішили наслідувати приклад старшого брата. Хлопчаки при допомозі діда скотили у воду ще дві колоди, і з метушнею, чіпляючись оин з одного почали плавати навперегонки... Випадково сучковата колода Поляна зчепилися своїми гачкуватими суками з колодою Кряка.

- Давайте плавати разом. Як багато у нас місця! – вигукував Кряк.

Случ!, – крикнув Полян, – Підпливай до нас, зчіплюйся і будемо плавати разом...

Хлопчики стали плавати втрюх, сяк-так кермуючи підібраними у воді палицями. Немович окликнув їх і наказав підпливти до берега. Коли брати наблизилися до берега, старий зійшов у воду і оглянув їхню конструкцію. Потім він велів дітям наламати вербової лози і допомогти спустити на воду ще кілька стовбурів. Затим, обрубавши ті гілки що мішали, зблизив колоди щільніше одну до другої і туго перев'язав гнучкими прутиками прибережної лози. Хлопчики негайно взялися йому допомагати, і скоро незграбний, але зате дуже міцний настил був готовий. Він відмінно витримував вагу старого і його племені. Немович, аж сяяв від своєї дотепності...

Через кілька днів старий ватаг оголосив дітям, що вони відпливають.

- Вже потепліло..., наступило літо. Тож, плисти по річці легше і спокійніше, ніж мандрувати пішки. Рушаємо в дорогу наступного дня- скомандував старий.

Мисливці зрізали і підсушили над багаттям кілька довгих і міцних жердин, які повинні були служити для кермування плотом. Колоди застелили зв'язками очерету, перенесли на нього весь запас провізії й свої убогі пожитки. Немович урочисто зійшов на перший у світі людський самоплав і наказав хлопцям випроводити вплав свій винахід з

прибережних очеретів на чисту воду. Хлопчики не без хвилювання корилися цьому наказу, і скоро пліт, тихо погойдуючись, поплив за течією річки...

11

Дуже скоро всі зрозуміли:

плисти значно легше, ніж йти, і все ж повільне плавання на незграбному самоплавці стомлювало наших мандрівників. День і ніч проводили хлопчики по черзі з жердинами в руках, то відштовхуючи щопливли назустріч корчі, то спритно причалюючи до берега, щоб уникнути небезпечної зустрічі з величезними водяним тварюками, то знімаючи пліт з мілини і скеровуючи його на середину річки. Дні подорожі відмічали зломаними вітками, складаючи їх, на найвищій колоді. Коли назбиралося стільки палочок, скільки пальців на двох руках, обігнувши черговий кругий поворот, хоробрі плавці побачили вдалині широченну рівнину, оточену височенними могутніми дубами. Річка, за словами далекогозорого Случа губилася між ними.

- Тут, у цьому благодатному краї ми зупинимось, під цими дубами можна жити спокійно- сказав Немович – крім птахів, змії і пожеж, тут нема чого боятися.

Хлопці кивнули головами, погодилися, що тут жити було набагато приємніше, ніж у печері. Але до їх радості домішувалася суттєва частка печалі. Їм бракувало матері Прип'яті і сестер – Язвінки й Рудинки. Як би добре було, уявляли вони, якби *би піддубами їх виглядали такі знайомі і рідні фігури. Щож вони роблять тепер? Чи не забули* вони свого діда і братів?

Пройшло багато днів і ночей. Племя обжилося. Під затишними кронами, в дуплах коріння величезних дерев обладнали собі окремі житла. З тих пір наші мисливці залишили противну печеру. І вже, ні грізний рев тварин, ні крики нічних птахів не переривали їх сну. Тихий шелест могутніх дубів, здавалося, заколисував їх...

Якось смакуючи великими м'ясистими Кряк помігив, скоріше з подивом, ніж з переляком, неподалік їхнього від вогнища двох звірків, з гострими трохи опалими вухами і довгим хвостом. Тваринки сиділи неподалік від людей і жадібно дивилися на м'ясо, здавалося, готові були кинутися до людей, але ніхто не звертав на них уваги. Така нахабність здивувала хлопчину. Він устав, мовчки схопив свою дубову рогатину і зібрався хоробро напасти на звірків. Але ватаг зробив йому знак покласти зброю і знову взятися за їжу. А сам тут же кинув кілька кісток тваринкам, і ті жадібно накинулись на цю мізерну подачку. . Мабуть, їх мучив голод, бо ж звірята не злякалися, а підійшли ближче і взялися гризти кинуті напризволяще використані хлопцями. Так тривало кілька днів поспіль. Після цього звірки вже не відходили від табору наших мисливців.

- Тварини, - пояснив Немович, – зрозуміли, що їх не вб'ють, що біля людей можна поласувати кісткою, і залишаться жити з нами, у племені...

Коли мисливці переслідували козулю або яку-небудь іншу дичину, приручені тваринки бігли уперед і кружляючи підганяли її до мисливців. Зробилися надійними і в'їданими помічниками. А коли до пристановища людей наближався хижий звір, ці чотириногі сторожі попереджали заливним лаєм, подібним на зле ричання. Відтоді почали їх звати – Рикси, / тепер вони перетворились у дворняжок – Рексів/.

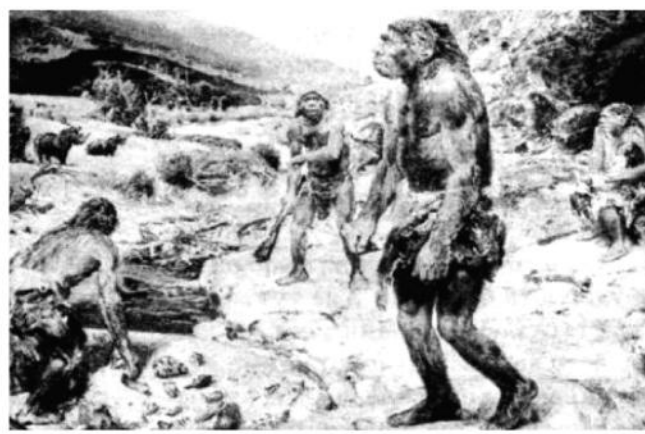
12

Пройшли, якось непомітно промайнули спокійні і мирні роки життя в маленькому селищі під віковими дубами.. За ці роки Случ не раз відрізнявся своєю мужністю, винахідливістю і спритністю. Його часто хвалили, але він зумів залишитися скромним, і тому всі любили його, і ніхто не заздрив йому, як би не відрізняв його старший. Кожен бачив у ньому безстрашного захисника селища, майбутнього ватага.

Немович радів, бачачи, яким росте майбутній ватаг. Одне засмучувало старого: він знав, що не доживе до того дня, коли різьблений жезл вождя перейде в руки Случа... Сили покидали старого, і він явно слабшав. Вже майже не ходив на берег річки і весь час зажурено сидів біля вогнища, займаючись якою-небудь легкою роботою. Коли ж старий

ватаг відчув, що кінець його близький, він таємно доручив Кряку й Полянну Случу в день, коли його не стане, передати древній знак вищої влади – різьблений жезл з кістки поліського тура, який сам Немович, одержав від свого ще німого предка і, чесно й гордо володів майже цілий вік... Скоро Немович перестав виходити зі своєї хатини і через кілька днів помер.

Хлопці в знак особливої вирішили поховати його в землі і насипати засічний пагорб. Так і зробили... У ті часи людям жилося дуже важко, і вони не могли довго сумувати або радіти. Так і тепер: ледь поховавши Немовича, вони вже ні про що інше не думали, як про повернення у рідну печеру, щоб забрати до себе свою маму і

сестричок.

Отож слідуючого світанку рушили в далеку дорогу. По знайомих місцях, через багато днів добралися до рідних, казалось зовсім недавно покинутих рідних місць. До ночі вийшли з лісу на відкритий пагорб. Біля зійшої пащі входу тієї самої печері, з якої прогнали Кряка, над уквітченим горбочком побачили двох молоденьких жінок, що примостились навпочіпки на землі. Поруч з ними згорбилась старша жінка. В сугінках важко було розгледіти обличчя і одяг. Але брати не сумнівалися, що перед ними їх мама Прип'ять і сестри – Язвінка і Рудинка.

- Це вони !.. Це сестри і мама! .. – Вигукнули Случ та Кряк, стискаючи руки Поляна і тремтячи від радісного хвилювання... Мабуть, не потрібно описувати здивування сестер при цих вигуках, воно й так зрозуміло і без слів...

Язвінці і Рудинці здавалося, що вони бачать увісні, ніби маленький Полян перетворився на прекрасного молодого воїна...

Цілу ніч хлопці, сидячи біля багаття, навперебій розповідали матері з сестрами, як вони живуть у поселенні під віковими дубами. Під орудою старого Немовича навчилися будувати надійне і затишне житло.

Наступав світанок. Весь рід Немовича вирішив негайно рушити в далеку дорогу.

Цілий день стягали сухі повалені буревієм колоди, до річки. Міцно кріпили, обв'язавши їх засушеними жилами з ніг лося, благо їх було більше, ніж потрібно. Поклали провізію і рушили в таку вже й не далеку дорогу, бо ж знайома дорога не буває довгою...

Через десяток днів добралися до свого прекрасного дубового гаю... Роки важких мандрівок і гіркої розлуки закінчилися для них назавжди...

А, щоб залишити пам'ять по собі і своєму роду назвали ближні річки й у рочища своїми іменами. Так і появились назви річок – Горинні й Случі і її приток Язвінки і Рудинки, урочище де поселилися- Поляна: весь рід перебрав ім'я свого первісного вчителя – Немовича..., а найбільшу річку краю, в пам'ять про свою маму, нарекли Прип'яттю...

Автор Савчин О.М.

Частина 2

Ратник

1

Дубовий гай на лівому березі Случі, де поселилися немовичани, не такий вже й великий. Біля старезного дуба, якому років з п'ятсот від роду старого Немовича, стирчала почорніла від часу колода бога-Сварога.

Ближче до річки дуби змінювалися осокорами. А той почорнілий Дажь-бог у дубовому гаю з'явився давно, при пращурах. З покоління в покоління, з роду в рід, розповідають немовичани, як Перун розтросив верхівку дуба і на зломаній гілляці, яка з висоти встромила в землю, появився образ Сварога. Чи було так, чи ні, але мабуть все таки було, бо кожен тепер міг бачити грізний лик Бога: округлий овал лику, роздуті ніздрі, як у древлянських полісян ніс, нагадував зубра. Вуса в бога разом з бородою зникали всередині дерева. Руки ховалися у гілках-відгалуженнях, товстих за будь-якого дебелого немовицького чоловіка.

Як у поріділій, розтріпаній роками латці конопляної тканини ледве видніється слід простого візерунка, так жила ще одна старовинна легенда, легенда про пагорб, що височів поблизу поселення. Пагорб цей був насипаний, ще коли помер ватаг Немович, чи то двадцять, а може й більше поколінь тому...

Багато весен минуло з того часу, вже й ніхто не пам'ятає. Тоді поліщуки-древляни вперше з'явилися на берегах Горині й Случі і невдовзі Случа назвали Князем, що означає-хранитель вогню – огнища, де живе начало життя – Сварог-Дажь-бог.

В поселені жили ледь більше вісьми десятків мешканців. Були й тут воїни-мисливці, зо два десятка. Всі вони витримали воїнське випробування. Той, хто вміє бути невидимим, завдає удару першим, від того й часто перемагає. За приклад бралася поведінка вовка, який втікає від мисливця так, що й жодна травинка не шолохнеться,. Навіть зубр уміє захвати свою могутню тушу. Воїн-мисливець повинен бути спритним і хитрішим від звіра. Тому й усі чоловіки володіли зброєю.

2

Наступала така пора, коли і літо давно вмерло, і осінь відійшла непомітно, і ось вже зима заступила в усій своїй холодній мертвості морени. То сніг, то дощ з снігом сипле на промерзлий гай і землю. Голі дуби, в'язи, вільхи й осокори. Стало тихо. Не видно приземних хатинок, не видно й сторожової вежі. Та й не потрібна вона зимою і служить у цю пору додатковим пугалом для злодійкуватих

ворон і нахабних крикливих сорок.

Лише у діброві дуби нізащо не хочуть розстатися з літнім, вже геть цуравим вбранням, які своїм шелестінням коричневого листа противляться зимовій лютій стужі. А образ Сварога не відривно стежить за ладом в поселені.

В цей час Случ, долини й болота наповнюються водою від дощів і мокрих снігів. Світлішає день; воїни – мисливці йдуть на полювання. Туди, де буревій поламав дерева. Там полюбляють збиратися зубри й інша лісова рогата звірина. Нікого не боїться поліський зубр. Немовчани бережно з ладом, без марнотратства брали зубра чи лося. З рогів вбитих тварин робили луки, руків'я зброї, гребені для волосся і великі- для чесання прядива і вовни, точили і вирізали смужки застібок для сорочок і свиток. Товста шкура йшла на підшви для взуття, щитів і дахів жител.

Студений вітер дув з того боку, де сходить сонце. Мисливці обійшли бурелом з протилежного боку. Між зубрами паслися лосі з козами. Тим часом небо випогоджувалося. Під гукання та охкання юних загонщиків кілька зубрів відбилося від стада на узлісся. Інші мисливці зігнутою лінією, мов натянутий для пострілу лук, охоплювали відсталих.

Задній, менший бичок, опутив голову і голосно заревів і почав бити копитами...

Старший мисливець на ймення Десятник, присів до самої землі, прикинувши силу і напрям вітру, розтягує тятину лука і цілиться..., стріла входить в лівий пах зубра. Вкол в серце- смертельний вкол. Летіли стріли решти мисливців, навчених влучати в око звіра чи в саме серце за п'ять десятків кроків. Мисливці не гралися, і через невеликий відтинок часу, як два аркани своїми петлями затягнулись на шиї тварини. Зубр упав, висолопивши довгого язика...

3

Після такого полювання, вечорами все поселення збиралося біля гуртового огнища. Немовичани їли багато і пожадливо. Ситна вечеря розморює. На ослонах, на м'яких вовчих, козячих і лисячих шкурках тепло і затишно. Продуховину над огнищем затулено на ніч для тепла, пахне димом, смаженим і вареним м'ясом, мокрою терпкою шерстю від одягу, розвішаного сушитися. Знадвору виє вітер, а дощ стукотить важкими краплями по даху з дублених холодом волових шкір.

Один із сотенних починає оповідь. Переказує що сам чув, ну й, звісно для прикраси своєї оповіді дещо прибріхує:

- Сама наша річка Случ тече не так прямо, як стріла з лука летить. Недалеко від нашого стійбища вона повертає в той бік, де сходить сонце і вона туди тече й тече до Прип'яті, а там в Славутич-ріку. На обох берегах цієї повноводної і могутньої річки живуть люди нашої мови; поляни, сіверяни, ілвичі, росичі, ірпічі і багато, багато інших, яких оповідач не знав, як назвати. Усі ми люди одної мови, Даждьбога внуки, пішли від прадавніх Словена і Скіфа живемо ми тут споконвіку.... - Згасає голос оповідача...

Зі стогоном і свистом рветься з холодних небесних нив злий вітер, б'ється об замерзлий дубовий гай... Поселення заснуло...

За п'ять тисяч кроків вниз за течією Случі, на високому пагорбі, до обриву прибудовано нешироке накриття. Покрівля з дернини, продовжуючи похилий верх пагорба, зрослася з ним, і висохлі стебла, мов змії звисали з неї. Всередині цього прибіжища стояли низькі лави і були влаштовані місця для багать. Ця споруда, без передньої стіни, була вузька і довга й служила гостинним місцем для Богів. Отому й називалися такі місця погостами. А господарі і владки тут – боги, спільні для всіх людей, що живуть на берегах Горині й Случі. Ці повелителі були повернуті ликом на схід сонця і спиною до горба. Всі боги добрі, злих між ними не було...

Приходили сюди полісяни тільки в особливих випадках, сюди прибували на раду родів. Надаючи перевагу досвіду довгого життя поліщуки, полісяни, підлісяни не завжди обирали старших правити родом. Отож прибували до погосту не лише старійшини, а й сотники і десятники.

Хоча старійшини вже перебороли страх скороминучого земного буття, але жоден не поступався князюванню молодому і дужому юнаку, здоровому і бадьорому духом...

Князі-ватаги поважні і величаво неспішні: всідалися за огнищем по старшинству родів. Вище всіх,

тобто навпроти богів дали місце Немовичу, трохи поодаль, ліворуч Березному, третім сім сім Тинян, потім; Чудлян, Дубняк і Клес - бо ж їхні роди вийшли з одного племені. Князі прозивались за йменням роду прародителя; від князя до князя переходило це ймення. Отож назва поселення не мінялася ніколи...

Молодим не належало радити про родові справи, ото й вони чекають віддалік, не чують мови ватагів, а тлінні образи нетлінних богів - прародителів і захисників терпеливо стоять на погості.

На таких радах не заведено перебивати. Так повелося ще з часів Німого ватага...

- Колись свару ми з Чудлянами чинили, а вони нам кривду діяли – почав раду Немович.
- Прошу ж князі- далі вів Немович – допоки будемо жити, не дозволимо бути сварам-незгодам між людьми з поліською гуторкою...
- І я не до розбрату закликаю, до спільноти кличу – погодився Чудлян.
- Допоки нами верховодитиме несправедливий уклад? – підтримав Чудляна Клес
- Доки ми будемо один одного різати?
- Ми полісяни, крайні – знову заговорив Немович- самі несемо відповідальність за свою будучність. Отож злагода хай буде між нами...
- Помагати в біді і у битвах з ворогом повинні – підтримали усі.

День помалу перевалив на другу половину, все ставало холодніше. Небо очистилось від хмар. Рада помалу добігала свого кінця.

Аж тут чорна хмара в багряних відтінках пізнього заходу сонця спадала з небес на землю. Всі заквапилися в дорогу, та не встигли втекти. Буря враз шпурнула густим колючим снігом, оповила мороком і з завиванням накинута на подорожніх.

Надслучанські князі зі своїм почтом, йшли понуривши голови, щоб хоч якось відвернутися від колючої ненавистної хурделиці...

У своїй князівській хаті на березі Язвінки, яка вгрузла по по самі вікна, князь Немович викресав вогню і засвітив лучину. Розпустилися вогняні квіточки над довгими гострими скалками. Князь увівся на своїй широкій ниві, обкутавшись вовчою шкурою, у виямках глиняної долівки видзеркалювався лід.

4

Зима. Надслучанські князі-ватаги, покинувши на цей час роди, гостюють один в одного, доки не набухали рівчаки і Случ – річка з Горинню починали вибухати своїм льодом. Тоді ватаги квапились додому.

Пора кидати насіння в землю. Раннім посівам не страшний суховій...

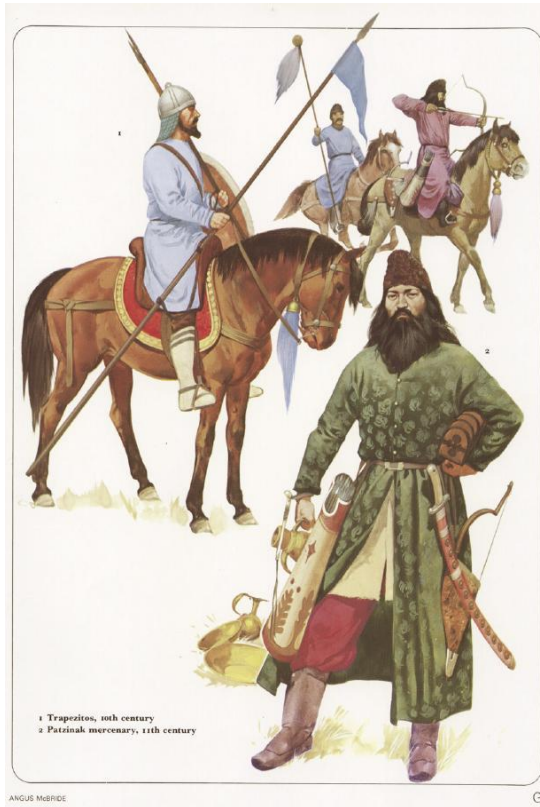
Случ своїми водами підібрався до самого немовицького поселення - ознака, що пора плисти на Прип'ятя, а там Славутич-рікою, на торг. Товари для торгу вже давно складені на підвищені, на самому березі: ціджений мед у липових довбанках-діжках, шкури хутрових звірів зібрані по видах: темно- бурі бобри і видри, вичинені шкурки хутрових звірів, а також скручені в колоди дублені шкури зубрів, турів і лосів. Копчене м'ясо, зняте з кісток і просмажене над вогнем, чекало на свою участь у величезних глиняних жбанах...

Случем плисти у повінь, все одно що величезним море-озером. Відчальють немовичани ледь-ледь збирається на вранішню зорю, щоб до полудня дістатися Прип'яті, а там ще день-два і величаво- могутня ріка прародителька нашого роду – Борисфен, Славутич- ріка відкриється перед ними. По ній ще пливти і пливти до невидимого берега, як у казці про заморські країни...

Пливли, перегукуючись, бо на Прип'яті збирались, мов-би змовились всі приприп'ятські роди. Човни в усіх подібні, бо ж вчилися один в одного, неширокі, всередині десь до трьох ліктів, довжиною кроків 20-ть, отож не скрізь і розвернешся. Молоді забули про глибочінь, вдивлялися в незнайомі обличчя.

Ось і острів серед води. Тут текла каламутна вода, випліскувала димчасту грязно-білу піну на піщаний берег. Племена приставали по черзі; кожен ставив човни тісно, так легше дивитися за ладом, та й товар добре показувати.

5

Поїздка на торг для полісян- радісна і люба розвага. Вже напнуті курені перед човнами, горять дрова, привезені з собою, бо на острові лише чахлий лозняк, від якого ні жару, ні тепла. Над багаттям киплять глиняні чани з захопленою з дому свіжиною, і забувши про голод немовичани почали роззиратися...

Погода хоча й весняна, але душна. На високому місці острова заморські купці розкладали шатра. Біля шатер у пісок забиті високі тички з коругвами тих країв, звідки привезені товари.

Тисячі ніг товкли пісок. Обчухраний і поламаний лозняк пропах димом від багать, на яких умліває вариво. Торг гуде на всі лади різними мовами..., бо ж десятки сотень людей з'їхалися зі всіх приток Борисфену, і з того берега Славутича...

Торг вишколює розум у хитрощах, вчить

спілкуванню, заставляє язик приховувати думки і сушить серце щоденністю брехні. Адже на торговищі обдурює і багач і дрібний торгаш. Бреше той і другий, обдурює слухняний і приємний, й лагідний голос, бреше навіть хода і все тіло...

Немовичани на чолі з ватагом блукали по торжищу і диву давалися від побаченого. Розуміли наскільки вони відстали від інших заморських купців. Бо ж ромейські кораблі, що стояли за островом здавалися величезною хатою у порівнянні з поліською довбанкою.

Немович жадібно вдивлявся на це диво-човен. У синє, зеленее, руде розмальовано випуклі борти. А за ними стоять воїни у блискучих обладунках. Одяг на них чистий і білий з матерії тонкої й ніжної до тіла, не то що у них, поліщуків.

Тиждень тривало торжище. Потім відпливали верхні, вільніше ставало. Дувже вже Немович хотів побувати на тому ромейському диво-човні, але ніхто не запрошував, а самому напрошуватися в гості- не честь.

б

Почала спадати вода. Розливи в гирлі Дніпра перестали здаватися величезним безбрежним морем. Відпливли майже всі ромейські кораблі, Немовичани чекали, щоб найдешевше купити заморський крам і запастися сіллю, нудьгуючи сновигали по торжищу. Немович спинився біля величезного шатра, розглядаючи коругви. І тут з шатра пролунало:

- Йди – но сюди. Ти будеш моїм гостем- запропонував високий ромей у довгій туніці. Вказуючи на корабель, продовжив:

-Йдемо, йдемо!

На кораблі було, як у хаті. Ромей міцно і спритно натиснувши на плечі, посадив на лавку і сівши навколішки, витягнув дерев'яний чіп з вузького горла глиняного глека.

-Пий вино- подав чашку ромей,- добре вино, пий!

Вино було терпке, запашне й солодкувато-гірке і чорнувате водночас. Спорожнивши вмить чашу, Немович з поклоном повернув її господареві. Відчув, що в нього голова пішла легким обертотом. Корабель мов захитався на величезних хвилях, на мить затихли голоси і через якийсь час Немович мов з мороку вчув:

- Ти сильний лісовий чоловік, покажи нам, що ти вартуєш, а ми тебе зробимо багатим, лише ти повинен повернутися у нашу віру...

Для Немовича стало все зрозуміло, його хочуть принизити так, як не принижували жодного з полісян, заставивши зректися Сварога...

Не довго думаючи, напруживши ноги, вистрибнув за високий борт і плюхнув у Дніпро. У весняній річковій каламутній воді очі погано бачили, течія зносила до середини. Довелося винирювати і поправляти напрям до своїх човнів з чотири рази, ледве вистачило духу вибратися на похилий берег поряд зі своїми човнами. Хмілю в голові, як не було..., досить прохолодна вода освіжила тіло й голову...

Улюбленою розвагою на торжищі для чоловіків була боротьба. Чи самому поборотися, чи подивитися- однаково відрадно. Всі хто чув виклик, ставали в коло.

Від нічого робити, вийшов в коло і Немович. Проти нього стояв росич з силою, нарощеною на широких міцних кістках. Було помітно, спина в нього не ламалася і груди не задихалися від такої ваги його тіла. Ноги вмело носили свого хазяїна. Але ж і Немович був не з слабших. Сувора поліська природа, полювання на зубра привчили не чекати ні від кого пощади. До того ж прислучанські діти ледь не з першим шматком м'яса пізнавали себе воїном. Та й силою неабиякою поліщуків природа не обділила.

Немович стояв і чекав, розставивши ноги. Росичу необхідно було зробити лишень крок. Полісянин не спішив, Брав противника на витримку. Розрахунок був на силу і спритність першого вдару, а росич надіявся на свою силу й натиск, а там воно якось буде...

Наніс росич перший вдар, і промахнувся, до того ж не встиг схопити Немовича впоперек тіла, а Немович блискавично перехватив його руки. Впершись один в одного, вони протистояли один одному. Росич був важкий, але ж йому не доводилось лазити по деревах і скакати з колоди на колоду переслідуючи зубра чи лося... Обом заважав пісок, надто сипкий; пальці ніг не могли знайти надійної опори.

Противники здавалися достойними один одного суперниками. Немович все сильніше вивертав руки росича за його спину, хоч і не міг їх преплести, несподівано випустив його, встиг обхопити росича і підняти вгору, до того, як той опом'ятався.

Полісянин відчув, що росич перестав опиратися, як змокрила його під пальцями його шкіра супротивника. Однак не повалив свого противника, щоб переможно притиснути спину до піску, а просто поставив його на ноги і відпустив..

-Ох і дужий цей полісянин! – ревла юрба глядачів.

Коло що утворилося біля борців розпалося, тільки Немович стояв і замислившись дивився у далечінь.

-Пора додому, на Полісся, на рідні береги Язвинки і Случі. Ось завантажимо сіль й крам, і додому – твердо рішив ватаг...

7

Широка дорога вторована безліччю ніг тяглася від Случі на схід. Полісяни, всіма своїми родами за кличем старійшин йдуть і їдуть верхи на конях до Київ-града, на бій з хозарами. Полісяни їхали чередою. Здаля вершники і піші воїни здавалися величезним черв'яком.

На кожному штани з шкіри і кольчуга з видубленої шкіри зубра. На голові ковпаки з такої ж шкіри, з прорізами для очей.

Біля дуба з образом Сварога спинилися, порадилися і знову в дорогу. Шлях обходив притоки Прип'яті зліва. Невдовзі верстов через десять знову з'являється плесо широченної ріки. Ліс розступився, із схилу на схил, і вниз, і вгору стелилася висока трава. Тут не притиснешся до узлісся, не сховаєшся в непролазних лісових хащах.

Степові болота, ще із зимною водою зустрічали полісян зграями досі небачених ними цибатих птахів.

Немович вислав дозор далеко вперед, до ледь помітних пагорбів, з яких зараз, дозорні озираючись подавали знаки. Полісяни часто міняли коней, щоб вчасно вступити у швидкий бій, якщо раптом потрібно буде .

Минуло вже дві неділі, як полісяни в поході. Зберігаючи запас в»яленого й сушеного м»яса, воїни полювали на марші, розпорошившись у формі лука, виявляли місця, де залягли кози. Спущена тятива несла стрілу. Ті хто побачив би стрільця і на диво слухняних коней, які закам»янівши чекають повеління вершника - дуже здивувалися б.

Щадячи людей, а надто коней, Немович вів своє військо не більше, як тридцять верстов у день. В полудень спиняв загін на перепочинок, напували коней і давали попастися. Хто його знає, скільки ще йти...

З невичерпною терпеливістю полісяни рухалися в глиб степу. На початку ночі ватаг вислав дозорних, їздив і сам. Постійно був в турботах, через що й не згадував за своє поселення, котре полишив на старшого сина, передавши йому своє князівське прізвисько «Немович»

Минало два тижні путі. Дозор повідомив, що назустріч йде військо, багато війська. Тут же спішилися, розгорнулися в бойові порядки. Прочекали противника до сутінків, а його все не було. Отож військовий ватаг Немович піднявся на ближній пагорб. Став на камінь і там, у невизначеній даліні побачив вогники, там далеко, за обрієм з»явилося щось нове. Затрубів протяжно в турячий ріг... Прибігли побратими, роздивилися. Хтось прошепотів з повагою і заздрістю до переваги свого ватага:

-Ого, око у нього! Як же далеко він узрів ворога!..

Вогники почали розсипатися у пітьмі і поблискавши якийсь час- погасли.

На світанку полісяни побачили швидки ручаї вершників, які витягувалися щупальцями у їхній бік. Вже не один Немович, всі бачили як рухалися пішо й кінно і з возами невідомі воїни. Було їх багато, сотень з двадцять, а може й того більше.

Чекали. Запалали вогнища, пішов чорний дим на вежах і високих пагорбах. Далеко вдалині, біля самого обрію землі побачили ще два чорні дими, знали, що тривога пішла в глибину слов»янської землі, аж до краю слов»янського говору, до самих прип»ятських нетрів, попереджали про біду, яка сунеться в ліс з безкрайнього степу.

Землі слов»янської порізані ріками, річкам, річечками, потоками і струмочками. Темні ліси затінені дубовими борами, відмежовані болотами і трясовинами.

Тут не знаєш шляху, не просунешся. І лише той, хто знає- за десяток днів і ночей може може доскакати конем до Уж-ріки через землі п»яти племен: ілвичів, триполічів, здвижичів, полісян і тиверців...

Чекають полісяни на допомогу ближніх сусідських родів..

В осокових заростях ховається поліський дозор немовичан. Ось же скоро тиждень, як хозари ганяються за полісянами. Дозорці могли б безлідно зникнути, але ватаг Немович не хоче. Хозарські кінотники далеко від свого обозу не відходять. Немович це добре розуміє, тому й замислив непросту гру, без закону, без правил і будь яких угод. Бо ж на війні виживає хитріший, розумніший і спритніший.

Першого ж дня хозари пробували випередити полісян, але Немович обдурих їх, вночі відірвався від них і сховався в тилу, в хозарів за спинами. І ось зараз ватаг заперимітив, що хозари далеку позаду лишили свій табір. Немович наказав своїм воїнам похизуватися перед хозарською кіннотою. Ті додали ходу. Спостерігач на осокорі повідомив, що за дозором женеться лише одна згряя, інші мабуть мали заслабкі коні і відстали безнадійно далеко.

-Стійте, міняйте коней-різко зелів ватаг. Пересіддали коней і галопом рушили у діброви, які стискають дорогу у прогалині, до так званого Чортового горла.

Свіжі коні вихором знялися і несуть вершників вперед. Поворот, ще різкий крук і ось вже потрібне, задалегідь заперимічене місце! Немович загорлав, даючи команду праворуч. З півслова розуміли немовичани волю свого ватага, і стріла вже в тятіві...

Наче з хмари, градом полетіли стріли. І вигинається тугий лук, бринить струною тятива, випурхуючи з пальців, а вслід стрілі виривається з грудей чи то зітхання полегшення, чи переможний вигук...

Стріли летіли густо, важкі й міцні, з пером дебелого поліського гусака. Падали хозарські коні, підминаючи вершників, падали запертво й самі вершники. Полісяни робили праведну справу, убивали тих, хто прийшов їх убити, щоб полонити їхніх жінок і дітей. Ні один хозарин не прослизнув, жоден не повернув до свого обозу. Що не зробив лук, докінчив меч...

Закінчився перший бій. Полісяни виривали з тіл хозарів такі дорогі свої стріли. Поспішаючи, бо десь там, позаду друга згряя цих чорних людей, полісяни хапали хозарську зброю. Голосно закликали десятники звязувати між собою по десять хозарських коней шия до шиї. Полісяни зникли геть з поля бою. Адже Немович добре знав, що хозари обов'язково спиняться біля своїх мертвих соплемінників і відчуючи інтуїтивно, що ворог зовсім близько, велів спішно полишити Чортове горло...

9

Полісянський дозор зупинився біля Дніпра, верств зо три від порогів. Тут же зустріли поміч. Військо слов'янське виявилось набагато меншим, ніж очікували. З десяти родів на допомогу три не прийшли. Не послухались вони кличу старійшин. Що ж поробиш, адже рід терпить владу старшого, поки хоче. Три південних роди в страшну годину відмовилися від спільноти...

У таборі Немовичани зустріли своїх сусідів тинян, чудлян і клесівчан, а десь там біля самої води розташувалися березняки. Немовицькі сусіди поступили по чесному, приславши по два-три десятки молодих воїнів, а це звісно не мала підмога, бо ж сотня списів не буває зайвою.

За ніч слов'яни обгородили свій табір частколом гострих кілків з загостреними гілляками-шпичками .

Хозари ж оточили свій стан сотнями возів і кібіток, утворивши міцну стіну, їхні лучники могли стріляти з під возів прикриваючись ними, як за щитами.

Немович, там на пагорбі помилився, зараз він нарахував понад тридцять сотень кіннотників, не беручи до уваги обозних, зо три десятка.

Ось рушили хозари, закручуючись клубками, наче рої диких бджіл. Слов'яни затрубили тривогу. Позаду воеводи вигукували наказ:

- До битви готуйсь, до бою, до бою! Натягай тятиву!...

Військо зарілося. Перевіряли натяг луків і чи меч легко виходить з піхв, чи зручно висить довбня, чи не заплуталась сокира в стременах. А тоді разом натягли тятиву, бо помітили, як над високою травою з'явилися низькі приземисті коні з волохатими вершниками. Хозари скакали щільним табуном. Над їхніми клубками тріпотіли пучки кінського волосу...

Як завжди тоді було, перед боєм між хозарами і слов'янами залишалось кілька сот метрів нічийного поля.

На це поле першим виїхав Немович. З середини хозарської кінноти спроквола виїхав широкий, як бочка, хозарин. Бойові лати і вовчий хвіст на клубуку, робили його грізним і страшним.

Немович їхав просто, не показуючи вміння вершника, прямо на цю «бочку» в латах. Налетіли один на одного шулікою, кожен зумів відбити відбити списа щитом, і вони розлетілися по боках. Знову зішлись. Під хозаром кінь спіткнувся, бо вершник невдало відбив списа, униз відвів і поранив свого коня.

Хоч широке було поле і безліч було людей, та для кожного ніби на полі одна була людина. Для слов'ян – Немович, а для хозарів – «бочка»-воїн.

Хозарин спритно зіскочив з коня, недбало звівши руку з щитом, йшов на піший поєдинок.

Немович теж зіскочив з коня і широко ступаючи йшов на супротивника. За ним, мов вірний собака, йшов його кінь. Слов'янин був без щита. Воїни зішлись в рукопашному бою. Брязкіт, тріск, хрускіт, щось майнуло і хозарин – бочка замертво відлетів за три кроки від Немовича. Кінь наздогнав жертву і топтав копитами вовчий хвіст... Заревіли слов'яни і лавами кинулись на хозарів.

Сонце завмерло на небі, наче й час спинився. Старшини загорлали:

-Вдар, вдар, вдар їх!

Хозари гукали:

- Харр, харр!

У їхньому «харр» вчувалося каркання хижого вороня.

Стрільці відчайдушно рвали тятиви. Не днями й годинами рахувалось зараз їхнє життя, а стрілами, які вони встигнуть випустити до того, як хозарська стріла проб'є груди і кінь наступить на їхню голову.

Слов'янська кіннота затаїлась за осокорами, в кущах ліщини і глоду, серед кленів і ясенів. Коли праве хозарське крило кінноти загаялося, загнулося і потекло назустріч, слов'яни з дивовижною швидкістю збилися в кулак. Тіло до тіла, коліно в коліно, виставивши частокіл зі списів, слов'яни врзались в хозарів...

Бій був швидкоплинний і навальний до очманіння, бо ж чоловік у цю мить відданий не свідомості, а своїм завченим навичкам, він у цей час блискавиця, він

не мислить, він б'ється не думаючи, він одразу і скрізь і в усьому. Хіба ж не саме коле й рубає залізо! Сокира й довбня ламають хозарський шолом, а ліва рука захищається й захищається щитом. Права трощить не лише шолом хозара, а череп коня, який схарапудившись стає на задні ноги...

Слов'яни хіба з розповідей заморських купців знали про бійню з хозарами. Але мабуть всі воїни подібно Немовичу весь час перед боєм уявляли, як будуть вести бій із степовиками з Дикого Поля. Адже Немович не раз чув, що степовики вправні воїни в перегонах і рубці і вміють вертїти списом, як бусько дзьобом. Але в першому ж бою Немович зрозумів, степовики б'ються не організовано, без ладу, без рівних рядів, табуном.

Слов'янська кіннота опам'яталась після першого вдару, здивувались що проскочили хозарів і опинилися самі в чистому полі. Повернули і вдарили в спину. І тут Немович з гнівом згадав про сусідів, що не прийшли на допомогу. Адже зараз, разом з ними розбили б вщент степовиків...

Слов'янська кіннота зникла так миттєво, як і появилася.

Сонце хилилося до заходу. Хозари тягнули за собою мертвих соплеменників, безладно задкуючи до свого табору. Слов'янські ж піші воїни ловили хозарських коней, шукали стріли й зброю і забиті тіла своїх побратимів...

10

Немович вкотре переконався, що люди навіть холод й голод терплять по різному, інакше любляться між собою, бо ж не кожне серце відповідає на ласку ласкою. Навчаючи своїх родичів, Немович й сам учився. Він пишався своїм родом і знав, що полісянин беручий і впертий. Довго роздумує, але коли вже за щось береться то рук не розтисне, за себе не боїться, розпочавши справу, доведе її до кінця, поєдинку не полишить, поки не переможе, або не загине...

Кажуть боги зникають зі своїм народом, а з новими людьми появляються й нові боги. Якщо ж переможе ворог і порубає священне слов'янське дерево, тоді бог перетвориться на порубані дрова, які придатні лише для горіння під ворожим казаном з стравою не для нашого роду...

